

ХҒТАР 14.85.09

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2024-147-2-440-452>

Мақала типі: ғылыми мақала

Оқушылардың кәсіби бағдарын қалыптастырудағы цифрлық технологиялардың рөлі

А.Ә. Садыкова¹ , Қ.Т. Атемова²

¹М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің докторанты, Шымкент, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университетінің профессоры, п.ғ.д., Астана, Қазақстан

E-mail: aika040187a@mail.ru, kalipa_atemova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мектеп оқушыларымен жұмыс істеуде қолдануға болатын кәсіптік бағдар беру жұмысының заманауи әдістері мен технологиялары қарастырылған. Қазіргі заманғы мектептің кеңірек мақсаттарға ұмтылуының маңыздылығы мен еңбек нарығының талабына сай оқушылар бойында болуға тиіс дағдылар соның ішінде тез өзгеретін еңбек нарығына сәтті бейімделу үшін қажетті soft skills (жұмсақ) және hard skills (қатаң) дағдыларды дамыту талқыланады. Soft skills (жұмсақ) дағдылары сыни ойлау, қарым-қатынас, көшбасшылық және бейімделу қабілеті сияқты жұмыс процесіне сәтті қатысуға жауапты негізгі құзыреттер ретінде қарастырылады. Ал, Hard skills (қатаң) дағдылардың маңыздылығына қарамастан, зерттеулер еңбек нарығындағы табыстың жұмсақ дағдыларға көбірек тәуелді екенін көрсетіледі. Оқушыларға мамандықты саналы түрде таңдау қажеттілігі сипатталады. Сонымен қатар мамандық таңдауға көмектесу үшін жасалған әртүрлі цифрлық ресурстардың мысалдарын, цифрлық технологияның қазіргі мансаптық бағыттағы рөлін атап өтіп, олардың осы процесті қол жетімді және жекелендірілген түрде жасаудағы маңызды жетістіктерін атап өтеді. Сонымен қатар, мақалада «Жаңа мамандықтар атласы» және еңбек нарығы, қабілеттілікті тестілеу сияқты заманауи тәсілдер мен инновациялық жобалар талқыланады. Оқушыларға кәсіби бағдар беруде қолдануға болатын цифрлы және ақпараттық-коммуникациялық технологиялар түрлері кестеге салынып сипатталады. Кәсіптік бағдар берудің тиімді тетіктерін құру үшін мемлекеттік органдардың, оқу орындарының және бизнес - қоғамдастықтың ынтымақтастығы ерекше атап өтілген. Мектеп оқушыларына болашақ мамандықты таңдауда неғұрлым тиімді және дербестендірілген қолдау көрсету үшін цифрлық технологияларды кәсіптік бағдар беру үдерісіне одан әрі дамыту және интеграциялау қажеттілігі атап өтілді.

Түйін сөздер: кәсіптік бағдар беру, инновациялық жобалар, цифрлы технологиялар, цифрлық ресурстар, әдістер, дағдылар hard skills, soft skills, Жаңа мамандықтар атласы, ынтымақтастық, мамандық таңдау.

Кіріспе

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуын бастан өткеріп жатқан қазіргі әлемде білім беру және кәсіби бағдарлау мәселелері өзекті әрі күрделі бола бастады. Болашақ мамандық пен мансапты таңдау алдында тұрған орта мектеп оқушылары көптеген таңдаулар мен мүмкіндіктерге ие болуда. Негізгі жалпы және орта білім берудің қолданыстағы мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес мектеп түлектері мамандықты саналы және тәуелсіз таңдауға дайын болуы шарт [1].

Осы тұрғыда цифрлық технологиялар кәсіби бағдарлауды қалыптастыруда және қолдауда шешуші рөл атқаруда. Оқушылардың заманауи білімі мен кәсіптік бағдары ақпараттық технологиялардың дамуымен тығыз байланысты. Индустриалды қоғамнан ақпараттық қоғамға көшу оқушылардың кәсіби бағдарына қойылатын талаптарға айтарлықтай өзгерістер әкелді. Оларға цифрлық ортада ақпаратты алу, өңдеу және пайдалану, сондай-ақ олардың кәсіби қызығушылықтары мен мақсаттарын анықтауға көмектеседі.

Елімізде қабылданған "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы цифрландыру және инновациялық экономиканы құру арқылы адами капиталды дамытуға белсенді жәрдемдеседі. Бұл қазіргі заманғы білім цифрлық технологияларға бейімделуі және оқушыларға цифрлық ортада табысты мансап үшін қажетті дағдыларды игеруге мүмкіндік беруі керек дегенді білдіреді [2].

Отандық ғалымдар елімізде цифрландыру үдерісінің жүзеге асу қарқынына сипаттама жасап, Қазақстан 4.0 индустриясын дамытуда пер спективалы ел болуға толық мүмкіндік бар деп тұжырымдайды. Оны белсенді енгізу үшін ең алдымен, білім беруді цифрландыру қажеттігін баса айтылады, өйткені бұл процестің білім беру сапасына әсері білім алушыларға әлеммен, әсіресе заманауи технологиялармен нақты танысуға мүмкіндік беретіндігімен дәлелдейді (Сарсенбаева, 2021), [3]. Біз де ресейлік және отандық ғалымдардың тұжырымдарына қосыла отырып, цифрландыру, оның ішінде білім беруді цифрландыру бүгінгі төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы елдің әлеуметтік- экономикалық даму мақсаттарына қол жеткізуге және цифрлық экономиканы қалыптастыруға бағытталған оңтайлы да перспективалы қадам деп айта аламыз (Буданцев, 2020) [4].

Заманауи цифрлық құралдарын анықтайтын негізгі құбылыстарға жеке компьютер мен сандық құрылғылардың барлық түрлерін айта аламыз: ғаламтор желісі, жасанды интеллект, жүйелік пен қолданбалы бағдарламалық қамтамасыз ету, компьютерлік графика және виртуалды шындық жүйелері, дәстүрлі байланыс құралдарының сандық форматтары (кітаптар, фотосуреттер, аудио және бейнежазбалар, сандық теледидар және т.б.), компьютерлік ойындар, технологиялық өнер туындылары. Аталған үрдістер толықтай ғаламтор желісінде болып, дәстүрлі қабылдау үшін жиі теріс қабылданатын екіұшты тенденцияларды тудырады (Галкин, 2013) [5].

Бұл мақаланың өзектілігі білім беру жүйесін заманауи талаптарға бейімдеу қажеттілігімен байланысты, оқушылардың дағдыларын тиімді дамыту үшін цифрлық ресурстар мен технологияларының сипатталуында.

Зерттеу әдістері

Авторларлар зерттеу тақырыбының негізінде оқушылардың кәсіби бағдарын қалыптастырудағы цифрлық технологиялардың рөліне арналған отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері мен зерттеулерінің әдіснамасын, тұжырымдарын басшылыққа ала отырып, тақырып аясындағы ғылыми әдебиеттерді зерделеу, салыстыру, бойынша жалпы ғылыми зерттеу әдістерін қолданды. Кәсіптік бағдар беруде қолданылатын әдістер мен іс-шаралар түрлері мен оқушыларға кәсіби бағдар беруде цифрлы және ақпараттық-коммуникациялық технологиялар түрлері жүйеленді.

Теориялық шолу

Қазіргі мектептердегі білім беріп қана қоймай, оқушылардың өзіндік және сыни ойлау дағдыларын дамытып, оларды кәсіби өзін-өзі анықтауға бағыттауы керек.

Жасөспірімдерге кәсіби бағдар жасаудағы сәттілікке жету жолындағы негізгі міндеттердің бірі мамандықты сәтті таңдау болып табылады. Көптеген жасөспірімдер объективті ақпараттың жоқтығынан өз мүмкіндіктерін бағалай алмау, еңбек нарығының жағдайын және кадрларға деген экономикалық қажеттіліктерді болжай алмауынан бейсаналық түрде таңдау жасайды. Мамандықты ойдағыдай меңгеру үшін адамның жеке тұлғалық ерекшеліктері мамандыққа қойылатын талаптарға сай болуы қажет. Мамандық таңдауда бұл талаптар ескерілмесе, бұл өмір сүру сапасының төмендеуіне, жүйке кернеуіне, әртүрлі нейросоматикалық бұзылуларға әкелуі мүмкін. Мұның бәрі жасөспірімдік кезеңде адамның кәсіби қызметін саналы және ойластырылған таңдаудың маңыздылығын көрсетеді [6]. Сондықтан қазіргі мектеп нақты білімді беруден гөрі кеңірек мақсаттарға ұмтылуы қажеттігі туындап отыр, оқушының бейімділігі мен қабілеттілігін есепке ала отырып білім берудегі заманауи тенденциялардың келесідей бағыттарына тоқталсақ:

XXI ғасырдың оқушыларға қойып отырған талабы – қазіргі білім беру оқушыларды XXI ғасырда өмір сүруге және жұмыс істеуге дайын болуды қажет етеді. Бұған сыни тұрғыдан ойлау, мәселелерді шешу, қарым-қатынас және ынтымақтастық дағдыларын дамыту кіреді. Қазіргі еңбек нарығы үміткерлерге айтарлықтай жоғары талаптар қоюда, мысалы, енді тар саланың маманы болу жеткіліксіз. Экономика мен цифрлы технологияның даму қарқыны сонша, оған үнемі бейімделіп, жаңа нәрсені үйреніп, біліктілігін арттыруды керек етеді. Осыған байланысты жұмсақ дағдылар (soft skills) мен қатты дағдылар (hard skills) тұжырымдамасын басшылыққа аламыз. Жеңіл дағдылар (немесе «жұмсақ» дағдылар) **soft skills** – бұл қандай да бір нақты пәндік әрекетке қатысы жоқ, бірақ олар жұмыс процесіне белсенді болуға жауапты етеді.

Бала кезінен бастап білім алушыларда негізгі жалпы мектептің білім беру процесінде білім алушылардың кәсіптік бағдарлануы контекстінде қалыптасуы тиіс Soft skills кәсіптік дағдыларының түрлерін қарастырайық:

– *Материалдық дағдылар* – мен дағдылар (компьютерлік және басқа да заманауи техниканы меңгерумен, интернетте және мамандандырылған қолданбалы бағдарламаларда жұмыс істеу дағдыларымен, шет тілдерін меңгерумен және т.б. байланысты).

– *Жеке дағдылар мен дағдылар* – көшбасшылық дағдылар (шешім қабылдау, команда құру, командалық қызметті ұйымдастыру, жанжалдарды шешу, жауапкершілік, тәлімгерлік); интеллектуалды дағдылар (аналитикалық және логикалық ойлау, шығармашылық, тәуелсіз дәлелді пайымдау қабілеті, оқу қабілеті); ерік - жігер дағдылары (мақсаттылық, тиімділік, уақытты басқару, тепе-теңдік, стресске төзімділік).

– *Әлеуметтік дағдылар* – (коммуникативтілік, топта жұмыс істеу қабілеті, эмоционалды интеллект, сынды қабылдаудағы икемділік, шешендік қабілет, ізгі ниет, төзімділік).

Бұл дағдыларға мыналар жатады: сыни тұрғыдан ойлау, коммуникативті дағдылар, көшбасшылық дағдылар және топта жұмыс істей білу, кәсіби саладағы өзгерістерге оңай бейімделуге және нарық талаптарына жауап бере алу қабілеті. Бұл жерде, цифрлық технологиялар әртүрлі кәсіптерде қажетті дағдыларды дамытуға арналған құралдарды ұсынады. Мысалы, бағдарламалау, дизайн, аналитикалық дағдылар және т.б. Егер қиын дағдылар (немесе «қатты») **hard skills** – дағдылар туралы айтатын болсақ, онда бұл белгілі бір кәсіби қызметті орындау үшін қажетті нақты білім мен дағдылар. Бір қызығы, бұрын hard skills дағдылар жетекші рөл атқарады деп болжанған, сондықтан барлық жоғары білім беру бағдарламалары осы құзыреттерді дамытуға құрылған. Бірақ содан кейін кәсіби табыс тек 15-25% жағдайда hard skills дағдыларға, ал 75-85% soft skills дағдыларға байланысты екендігі анықталды[7]. 2021-2023 жылдардағы ҚР еңбек нарығын зерттей келе, Head Hunter.kz компаниясы жұмыс берушілердің кәсіби білім деңгейіне қойылатын стандартты талаптардан басқа, әлеуетті үміткерлерге олардың дамыған soft skills мінез-құлық дағдылары үшін белгілі бір талаптар қоятынын анықтады [8].

Психологиялық сөздікте берілген анықтамада: «*Кәсіптік бағдар беру* (профориентация)» – жастардың мамандық таңдауына көмектесуге бағытталған шаралар жүйесі, – деп автор бұл ұғымның мәнін дәл сипаттайды [9]. Ал, К. А. Сырлыбаева, С.С. Бимагамбетова *кәсіптік бағдар беру ұғымын* – еліміздің халық шаруашылығындағы, жекелеген салалардағы, экономикалық аймақтағы еңбек ресурстарын білу қажеттілігін қанағаттандыра отырып, әрбір тұлғаның жеке дара ерекшеліктерін ескеруді талап ететін, әрі жастарды таңдаған кәсібіне еркін және өз еркімен дайындаудың ғылыми негізделген жүйесі – деп қарастырады [10]. Кәсіптік бағдар беру – әр түрлі профильдегі мамандарда адамның бейімділігін, мүдделерін және мүмкіндіктерін ескере отырып, сонымен қатар экономиканың талаптарын ескере отырып, саналы өзін-өзі анықтауды қалыптастыруға бағытталған іс-әрекеттер болып табылады.

Кәсіптік бағдар берудің келесідей сипаттамалары бар:

Кәсіптік бағдар беру – бұл мемлекеттік іс-шаралар жүйесі.

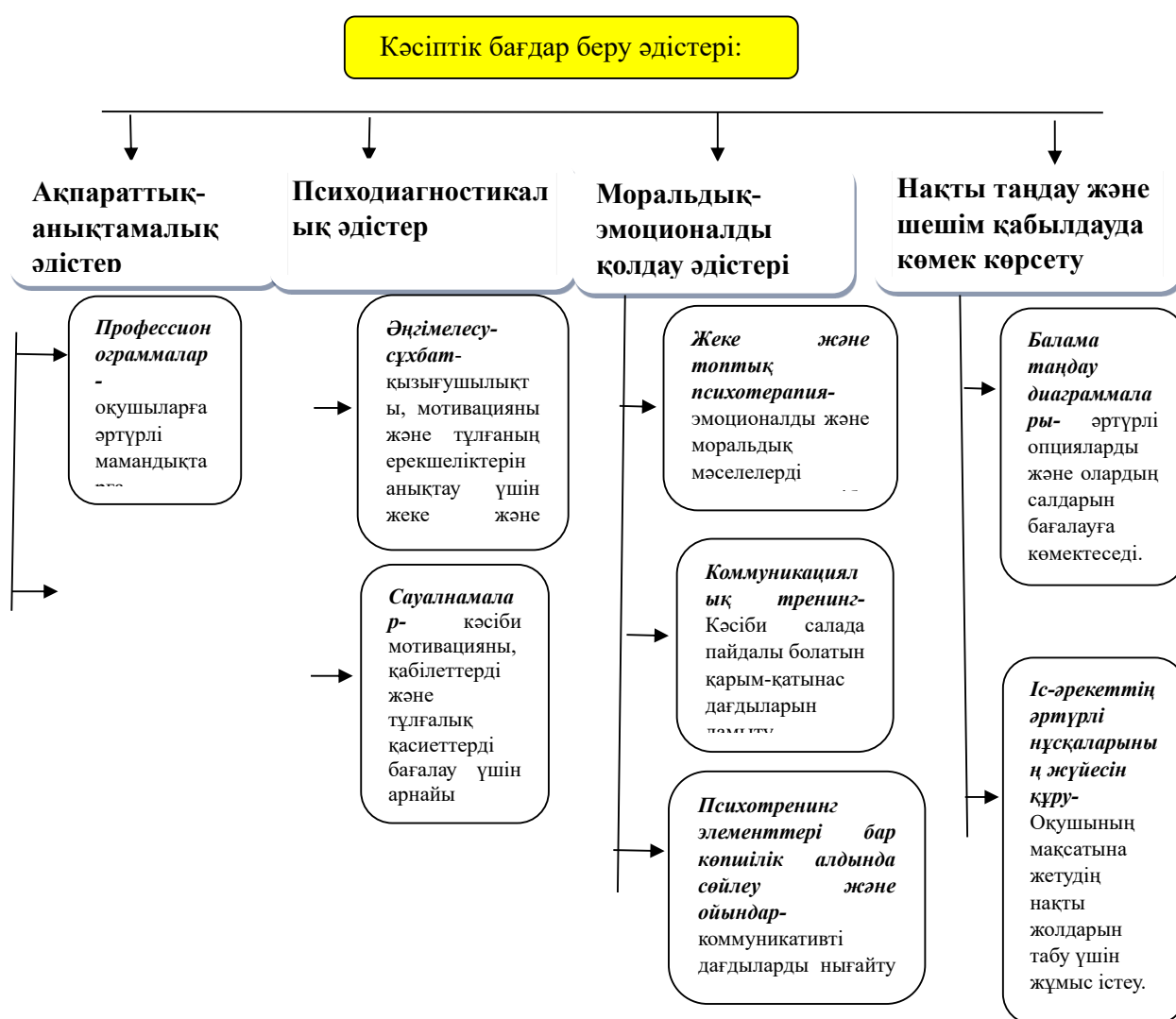
Кәсіптік бағдар беру дербес ғылым емес, өз міндеттерін шешу үшін басқа пәндердің: психология, педагогика, экономика және т.б. мәліметтеріне сүйенеді, сонымен қатар олардың ғылыми формалары мен әдістерін қолданады.

Оның тиімділігін қамтамасыз ету үшін кәсіптік бағдар беру мамандық таңдауда тұлғаның қажеттіліктері мен ынтасын, адамның жеке ерекшеліктерін және экономиканың тиісті кадрларға қажеттілігін ескереді. Кәсіптік бағдар беру жұмысы әртүрлі формаларды,

әдістерді және цифрлы және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, оқушыларға кәсіби бағдар беруде қолданылатын әртүрлі іс-шараларды өткізуді қамтиды (Кесте 1). Олар төмендегіше сиппаталады.

Кесте 1

Кәсіптік бағдар беруде қолданылатын әдістер мен іс-шаралар түрлері

Қашықтықтан оқыту мен цифрландырудың дамуы жағдайында білім беру кәсіптік бағдар беру жұмысында әртүрлі цифрлы ақпараттық, компьютерлік және инновациялық технологияларды есепке алу және енгізу қажет [11]. Бұл цифрлы және ақпараттық-коммуникациялық технологиялар төмендегі кестедегі мазмұнды қамтиды:

Оқушыларға кәсіби бағдар беруде цифрлы және ақпараттық коммуникациялық технологиялар түрлері

Жылдам хабар алмасу жүйелері және электрондық пошта	Мультимедиялық құралдар	Бейнеконференциялар, вебинарлар	Веб-технологиялар
Бұл жолмен берілетін ақпарат әр түрлі болуы мүмкін мысалы: мәтіндік, графикалық, дыбыстық. Байланыстың бұл түрінің тағы бір артықшылығы - ол әр қатысушыға ыңғайлы уақытта байланыста болуға және файлдармен алмасуға мүмкіндік береді. Кәсіптік бағдар беру жұмысының бір бөлігі ретінде бұл цифрлы технологияны оқушылар мен ата-аналар арасында сауалнама жүргізу, тесттер алу, кәсіптік бағдар беру процесін диагностикалау және бақылау үшін пайдалануға болады.	Осы құралдарды пайдалана отырып, оқушылар мен ата-аналарға мультимедиялық жинақ жасап, оны оқу орнының порталында немесе әлеуметтік желілердегі мамандандырылған парақшасында орналастыру арқылы кәсіптік бағдар беру үшін әртүрлі оқу бейнематериалдарын ұсынуға болады, онда ұсынылған мәселелерді онлайн форум режимінде талқылауға болады. Сондай-ақ мансаптық бағдарлау мақсатында Интернеттегі беттерге пайдалы сілтемелер мен алмасуға болады.	Бұл технологияның артықшылығы оның виртуалды іс-шараға қатыса алмағандарды жазуға, содан кейін оларға қолжетімділікті қамтамасыз етуге мүмкіндігі бар. Кәсіптік бағдар беру іс-шараларының бір бөлігі ретінде бұл технологияны ата-аналар жиналысын, әртүрлі мамандық өкілдерімен кездесулерді, оқыту семинарларын, топтық тренингтерді, аудиториялық сағаттарды өткізу үшін пайдалануға болады.	Бұл технологияның ерекшелігі өзара әрекеттестіктің интерактивті режимін ұйымдастыру мүмкіндігі болып табылады. Мұндай технологиялар оқушылар мен олардың ата-аналарына интерактивті оқыту және тестілеу бағдарламаларын ұсынады. Сондай-ақ, осы цифрлы технологияларды пайдалана отырып, кәсіптік бағдарлау тестілеуінен өтіп, оқушыдан кері байланыс алуға болады

Талқылау

Сонымен қатар, кәсіптік бағдар берудің заманауи жұмысы диагностикалық әдістердің стандартты жиынтығымен және тест нәтижелері бойынша кейінгі консультациялармен шектелмейді.

Мемлекет жастарға кәсіптік бағдар беруді дамытуға да қаржы бөлетінін атап өткен жөн: оқушыларға арналған ауқымды іс-шаралар ұйымдастырылып, өткізілуде, еңбек нарығында бағдарлауға көмектесетін цифрлы ресурстар бар.

Соның бірі еліміздегі ауқымды негізгі кәсіптік бағдар берудің бірі «Жаңа мамандықтар Атласы» – цифрлық ресурстық жобасы. Бұл жоба ҚР 2019 жылы Мемлекет басшысының тапсырмасымен жүзеге аса бастады. Сол жобаның аясында 400-ден астам мамандық қарастырылды. Олардың ішінде жаңа және еңбек нарығында енді пайда болған мамандықтар, «зейнеткер» мамандықтар, трансформацияға ұшыраған мамандықтар бар. Бұл жоба аясында экономиканың негізгі 9 саласы бойынша үш топтағы мамандықтар анықталды. Жаңа жобаларды ілгерілету жөніндегі стратегиялық бастамалар агенттігі «Жаңа мамандықтар атласы» (<https://www.enbek.kz/atlas/kk>) ақпараттық интернет-порталын құрды. Ресурс авторлары сұранысқа ие кәсіптер мен салалардың алдағы екі онжылдықтағы даму тенденцияларына назар аударады [9]. Жоба үкімет тарапынан қолдау тауып, тоғыздан астам секторды қамтиды. Ол секторлар салаларға ауыл шаруашылығы, мұнай-газ, тау-кен өнеркәсібі, машина жасау, білім беру, денсаулық сақтау, құрылыс және т.б. кіреді. Жалпы, айтар болсақ, «Жаңа мамандықтар атласы» мектеп оқушыларына түрлі салалардағы ағымдағы үрдістер мен келешекті ескере отырып, болашақ мамандығын саналы және саналы түрде таңдауға көмектесетін цифрлық қызметті ұсынады.

Елімізде тағы да атап өтерлік, оқушыларға мамандықты саналы түрде таңдауға қызмет ететін цифрлық ресурстардың бірі-Bagdar.kz (<https://bagdar.kz>,) ақпараттық ресурсы өз дағдылары мен қызығушылықтарын зерттегісі келетін оқушыларға таптырмас мүмкіндік. Ақпараттық ресурс Қазақстандағы еңбек нарығы, білім беру, оқыту және бос жұмыс орындары туралы кең көлемді ақпаратты біріктіретін және кәсіптік бағдар беру қызметтерінің кешенін ұсынатын «бір терезе» ретінде ойластырылған. Бұл жерде пайдаланушылар жеке профиль жасай алады және олардың қызығушылықтарын, құндылықтарын және дағдыларын ықтимал әрекеттерге сәйкестендіреді. Bagdar.kz әсіресе орта мектеп оқушылары үшін пән таңдау, оқу жолдары және жұмысқа орналасу туралы ақпарат алуға қолайлы және саналы түрде шешім қабылдау үшін пайдалы, сонымен қатар мансап бағытын өзгертуді немесе одан әрі оқуды жоспарлауды жоспарлаған ересектерге де көмектеседі. 2018 жылы іске қосылғаннан бері Bagdar.kz 16 442 студентті тестілеуден өткізілген. Мысалы, Bagdar.kz 2018-2019 жылдары Нұр-Сұлтан қаласының Жұмыспен қамту орталығының кәсіптік бағдар беру қызметінің провайдері болды және 12 000-нан астам орта мектеп оқушыларына диагностикалық кәсіптік бағдарлау тестілерін өткізді. 2019 жылы Bagdar.kz кәсіптік бағдар беру диагностикалық тестілеу қызметтері 11 сынып оқушыларына тегін ұсынылды. Бұл Білім және ғылым министрлігі мен «Атамекен» ҰКП қолдауымен жүзеге асты. Қазақстанның барлық аймақтарынан 4232 оқушы сынақтан өткен. Қазіргі уақытта Bagdar.kz әзірлеушілері Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы (ТМД) елдеріндегі олардың кейбір қызметтері мен ақпараттарын Enbek.kz және басқа да ақпараттық жүйелермен ынтымақтасу және интеграциялау тетіктерін қарастыруда. Сондай-ақ компания жұмыс берушілер мен жұмыс іздеушілер үшін жалпы біліктілік тесттерін, кәсіптік тестілер мен бейімділік тесттерін әзірлеуді және енгізуді жоспарлап отыр [12]. Бұл іс-шаралардың барлығы мектеп оқушыларына мамандық таңдау процесінде қолдау көрсетуге, олардың өздерін және еңбек нарығын жақсы түсінуі үшін ақпаратпен, құралдармен және тестілеумен қамтамасыз етуге бағытталды.

2019 жылдың шілдесінде Еңбек және халықты жұмыспен қамту министрлігі мен Ұлттық жұмыспен қамту палатасы жергілікті әкімдіктермен және Орталық жұмыспен қамту орталықтарымен тығыз ынтымақтастықта мобильді жұмыспен қамту орталықтары («Атамекен қолдау орталығы») желісін құруды бастады. Осы орайда, Астана қаласындағы ұлттық кәсіпкерлер палатасы (ҰКП) білім беру орындарымен тығыз байланыс орнату мақсатында шамамен өз уақыттарының 30%-ын кәсіптік бағдар беру сабақтарын ұйымдастыруда. Сонымен қатар сала өкілдерімен оқушыларға кәсіптік бағдар беру кездесулерін ұйымдастыру үшін мектептермен және ТЖКБ (техникалық және кәсіптік білім) ұйымдарымен тікелей жұмыс істейді: нақты кәсіптер, жергілікті жұмыс берушілер мен салалар бойынша әңгімелесу, жұмыс орындарын аралау және жұмыс берушілер мен ТЖКБ ұйымдары арасында әлеуметтік серіктестік орнатуды қолға алынды.

Нәтижелер

Нәтижесінде, бұл жоба жұмыс берушілер білім беру ұйымдары арасында әлеуметтік серіктестік орнату мектеп оқушыларына еңбек нарығының қазіргі қажеттіліктері мен кәсіби мамандарды даярлаудағы заманауи талаптарды ескере отырып, ақпарат алу, тәжірибе алу және мамандық таңдауда қолдау көрсетудің нақты мүмкіндіктерін берді.

Мектеп оқушыларына кәсіптік бағдар берудің негізгі жобасының бірі – жазғы әлеуметтік тәжірибелер («әлеуметтік жобалар» деп те аталады). Еліміздегі бейресми кәсіптік бағдар берудің қызықты үлгісі болып табылады және бұл жоба ата-аналардың белсенді қатысуымен жүзеге асырылады. Бұл әдістер жазғы демалысты тиімді пайдалануға арналды:

■ 7-12 сынып оқушылары үшін «Ауылға 2 апта» ұйымдастырылып, оларды ұлттық мәдениет пен салт-дәстүрмен, сондай-ақ ауыл мен ауыл өмірімен таныстыру. Бұл сонымен қатар студенттерге ауылдық жерлердегі жұмыс пен іс-әрекет туралы түсінік береді <https://rb.gy/enro8t>;

■ 9-11 сынып оқушылары үшін «Ата-аналармен кәсіпорындағы 10 күн» ұйымдастырылып, оқушылар мен ата-аналардың өзара әрекеттесуін нығайтуға бағытталған. Бұл студенттерге жұмыс орындарын аралап, ата-аналардың өз міндеттерін қалай орындайтынын бақылауға және белгілі бір дәрежеде жұмыс орнындағы өздерінің функцияларын бақылауға мүмкіндік береді <https://rb.gy/y9dur5>;

■ «Балаңызды жұмысқа апарыңыз» атты бір күндік практика 7-8 сынып оқушылары үшін ұйымдастырылып, оқушылардың бойында еңбексүйгіштік, еңбекті түсіну, үлкендерге мейірімділік, олардың жұмысына деген мейірімділік сияқты кәсіби маңызды қасиеттерді сіңіруге бағытталған;

■ «Жас достар ЭКСПО -2017» (Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығын мерекелеу жобасы);

Жазғы әлеуметтік тәжірибелер кезінде оқушылар онлайн блогтар мен күнделіктер жүргізеді, онда олар өз әсерлерімен, ойларымен бөліседі, өз әрекеттерін бағалайды, когнитивтік зерттеу нәтижелерімен фотосуреттер мен бейнелерді жүктейді[13]. Мұндай жобалар тікелей мансаптық бағдарлау мен мансапты басқару мақсаттарынан

асып түседі. Олар құндылықтарды, ұлттық бірегейлікті, азаматтық пен патриотизмді, қоғамдық мүдделер мен қажеттіліктерді құрметтеуді дамытуға бағытталған.

Қорытынды

Цифрлық технологиялар мансаптық бағдар берудің жаңа көкжиектерін ашып, оны қолжетімді әрі дараландыратыны даусыз. Дегенмен, айтарлықтай жетістіктерге қарамастан, еңбек нарығының қарқынды дамуын және кәсіби дағдыларға қойылатын талаптардың үнемі өзгеріп отыруын ескере отырып, бұл технологияларды дамытуды жалғастыру қажет. Қазіргі заманғы мектеп білімді жеткізіп қана қоймай, оқушыларды белсенді түрде дамытып, талдау, сыни ойлау және тәуелсіз шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыруға көмектесу және кәсіпті саналы түрде таңдау керектігі, бұл жерде жасөспірім оқушылар мамандық таңдау кезіндегі қате таңдау жағымсыз салдарға, соның ішінде өмір сапасының төмендеуіне және невротикалық бұзылуларға әкелуі мүмкін екендігі белгілі болды.

Сонымен қатар, заманауи білім оқушыларды ХХІ ғасырда өмір сүруге және жұмыс істеуге дайындауы, оның ішінде "қатаң" дағдыларды (hard skills) ғана емес, сонымен қатар сыни ойлау, коммуникативті және көшбасшылық дағдылар сияқты "жұмсақ" дағдыларды (soft skills) дамыту керек. Әсіресе, кәсіби саладағы сәттілік қатаң дағдылармен салыстырғанда жұмсақ дағдыларға көбірек байланысты екендігі нақтыланды. Кәсіптік бағдар беруде жеке тұлғаның дербес ерекшеліктерін, еңбек нарығының қажеттіліктерін және экономикалық талаптарды ескере берілмейтіні белгілі болды. Сондықтан, жеке тұлға мен экономиканың қажеттіліктерін ескеретін мемлекеттік іс-шаралар жүйесімен кеңірек танысу, білім беру саласында қолға алуды қарастыру қажеттілігі анықталды. Кәсіптік бағдарлауда цифрлық технологияларды пайдалану кәсіптік бағдарлау жұмысы тиімділікті қамтамасыз ету үшін әртүрлі ресурстарды, әдістерді және цифрлық технологияларды қолдануды дамыту, тиімді нәтижелер беретінін көрсетті. Қазіргі қоғамда мектептерде кәсіптік бағдар беру жұмысы болашақ мамандықты таңдауда жастарды қолдаудың маңызды құралына айнала отырып, жаңа формалар мен бағыттарға ие болатындығын атап өтуге болады.

Қазақстандағы табысты кәсіптік бағдарлау жобаларының бірі мемлекеттің қатысуымен құрылған және экономиканың тоғыздан астам секторын қамтитын "жаңа мамандықтар атласы" болып табылады. Бұл цифрлық ресурс оқушыларға әр түрлі салалардағы қазіргі тенденциялар мен перспективаларды ескере отырып, болашақ мамандықты таңдау туралы ақпараттандырылған шешімдер қабылдауға көмектесетін бірден-бір ресурс. Сонымен қатар, Bagdar.kz жасөспірімдерге дағдылар мен қызығушылықтарды үйренуге арналған сандық платформаны ұсынып отыр. Мемлекеттік бастамалар қолдайтын бұл цифрлық ресурстар өзін және еңбек әлемін жақсы түсіну үшін ақпарат, тестілеу және құралдарды ұсынатын кәсіптік бағдар беру жүйесінің маңызды бөлігі болып табылады. Олар жастарды мамандық таңдауға және болашақ табысты мансапқа дайындауда маңызды рөл атқарады. Цифрлық ресурстарды білім беру үдерісіне одан әрі интеграциялау және барлық мүдделі тараптардың белсенді

өзара әрекеттесуі болашақ ұрпақтың табысты мансаптық жолдарын қалыптастыруға ықпал етеді.

Авторлардың үлесі

Садыкова А.А. – зерттеу жұмысын дайындау, құру; жұмыс нәтижелерін жинау, талдау, оларды түсіндіру, сыни қайта қарау; мәтін жазу және оның мазмұнын сыни тұрғыдан қайта қарау; жұмыстың барлық аспектілері үшін жауап беруге келісім беру, деректердің дұрыстығына немесе мақала бөліктерінің тұтастығына қатысты мәселелерді дұрыс зерттеу.

Атемова К.Т. – ғылыми жетекші ретінде жариялауға арналған мақаланың соңғы нұсқасын бекіту, саралап құптау.

А.А. Садыкова¹, К.Т. Атемова²

*Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан
Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*

Роль цифровых технологий в формировании профессиональной ориентации у школьников

Аннотация. В статье рассматриваются современные методы и технологии профориентационной работы, которые могут быть использованы в работе со школьниками. Важность стремления современной школы к более широким целям и умениям, которыми должны обладать учащиеся в соответствии с требованиями рынка труда, включая мягкие навыки, необходимые для успешной адаптации к быстро меняющемуся рынку труда и обсуждается развитие твердых навыков. Мягкие навыки рассматриваются как ключевые компетенции, отвечающие за успешное участие в рабочем процессе, такие, как критическое мышление, коммуникация, лидерство и адаптивность. Несмотря на важность профессиональных навыков, исследования показывают, что успех на рынке труда в большей степени зависит от мягких навыков. Для студентов описана необходимость осознанного выбора профессии. В нем также приводятся примеры различных цифровых ресурсов, созданных для помощи в выборе карьеры, роль цифровых технологий в сегодняшнем карьерном пути и их значительные достижения в обеспечении доступности и персонализации этого процесса, такие, как современные подходы и инновационные проекты, цифровые и информационно-коммуникационные технологии, которые можно использовать в профориентационной работе студентов, описаны в таблице. Подчеркнута необходимость дальнейшего развития и интеграции цифровых технологий в процесс профориентации в целях оказания более эффективной и персонализированной поддержки школьников в выборе будущей профессии.

Ключевые слова: профориентация, инновационные проекты, цифровые технологии, цифровые ресурсы, методы, навыки, хард-скиллы, софт-скиллы, Атлас новых специальностей, Цифровой Казахстан, сотрудничество, выбор профессии.

A. Sadykova, K.T. Atemova

M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The role of digital technologies in shaping students' professional orientation

Abstract. The article discusses modern methods and technologies of career guidance that can be used in working with schoolchildren. The importance of the modern school's desire for broader goals and skills that students must have in accordance with the requirements of the labor market, including soft skills necessary for successful adaptation to rapidly changing labor market and discusses the development of hard skills. Soft skills are seen as key competencies responsible for successful participation in the workplace, such as critical thinking, communication, leadership and adaptability. And despite the importance of hard skills, research shows that success in the job market depends more on soft skills. The need for a conscious choice of profession is described for students. It also provides examples of the various digital resources created to assist with career choice, the role of digital technology in today's career path and its significant advances in making the process accessible and personalised, such as modern approaches and innovative projects. Digital and information and communication technologies that can be used in students, career guidance work are described in the table. The need for further development and integration of digital technologies into the career guidance process is emphasized in order to provide more effective and personalized support to schoolchildren in choosing a future profession.

Keywords: career guidance, innovative projects, digital technologies, digital resources, methods, skills, hard skills, soft skills, Atlas of new specialties, Digital Kazakhstan, cooperation, choice of profession.

Әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 1 қыркүйек 2021 ж. <https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555>
2. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылдың 12 желтоқсанындағы № 827 қаулысымен «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы бекітілді. inform.kz. https://www.inform.kz/kz/cifrllyk-kazakstan_t8246
3. Сарсенбаева Н.Ф., Мырзахметова Б.Ш., Адылбекова Э.Т. Цифровизация образования в Республике Казахстан // Мир педагогики и психологии: международный научно-практический журнал. – 2021. – №01 (54).
4. Буданцев Д.В. Цифровизация в сфере образования: обзор российских научных публикации // Молодой ученый. – 2020. – № 8. – С. 120-127.
5. Галкин Д.В. От кибернетических автоматов к искусственной жизни: теоретические и историко-культурные аспекты формирования цифровой культуры [Текст]: автореф. дис. ... д-ра философ. наук / Д.В. Галкин. – Томск, 2013. – 51 с.

6. Швецова, Н. В. Современные методы и технологии сопровождения профориентации в школе / Н. В. Швецова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 44 (386). — С. 202-205. — URL: <https://moluch.ru/archive/386/85033/> (дата обращения: 20.12.2023).
7. Лыскова Ю. С. Традиционные и современные образовательные технологии в контексте hard и soft skills // Матрица научного познания. 2019. № 4. - С. 217-225.
8. П.А. Санатбай, Қ.Қ. Шалғынбаева, А.Е. Тауекелова Әлеуметтік педагогты кәсіби даярлауда Soft Skills дағдыларын дамыту мүмкіндіктері ВЕСТНИК Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия Педагогика. Психология. Социология, -Б.273.
9. Болдина М.А., Деева Е.В. Подходы к организации профориентационной работы в образовательном учреждении // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. Тамбов, 2017. Т. 22. Вып. 1 (165). -С. 7-17.
10. Сырлыбаева К.А, Бимагамбетова С.С., Кәсіптік бағдардың қазіргі таңдағы мәні мен мазмұны <http://webofscholar.com/> November, 2017. - Б.48 8(17).
11. Загузина Н.Н., Невзоров Б.П., Боков А.В. Возможности психолого-педагогической поддержки и сопровождения профориентации с использованием информационно-компьютерных и дистанционных технологий // Вестник Кемеровского государственного университета. 2016. № 2. -С. 81-88.
12. Қазақстан Республикасындағы жаңа мамандықтар мен құзыреттіліктер атласы <https://www.enbek.kz/atlas/kk>
13. Роль родителей в выборе карьеры молодыми людьми. Назарбаев интеллектуальные школы .<https://rb.gy/enro8t>

References:

1. Memleket basshysy Kasym-Zhomart Tokaevtyn “Khalyk birligi zhane” zhuyeli reformalar – ate Orkendeuinin berik negyzi» atty Kazakhstan halkyna Zholdauy. 1 year 2021 <https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555>
2. Kazakhstan Republics of Kazakhstan 2017 year 12 zheltoksanyndagy No. 827 kaulysymen “Tsifrlyk Kazakhstan” memlekettik bagdarlamasy bekitildi. inform.kz.https://www.inform.kz/kz/cifrlyk-kazakstan_t8246
3. Sarsenbaeva N.F., Myrzakhmetova B.Sh., Adylbekova E.T. Digitalization of education in the Republic of Kazakhstan // World of Pedagogy and Psychology: international scientific and practical journal. – 2021. – No. 01 (54).
4. Budantsev D.V. Digitalization in the field of education: review of Russian scientific publications // Young scientist. – 2020. – No. 8. – P. 120-127.
5. Galkin, D.V. From cybernetic automata to artificial life: theoretical and historical and cultural aspects of the formation of digital culture [Text]: abstract. dis. ... Dr. Philosopher. Sciences / D.V. Galkin. – Tomsk, 2013. – 51 p.
6. Shvetsova, N. V. Modern methods and technologies for supporting career guidance in school / N. V. Shvetsova. — Text: immediate // Young scientist. — 2021. — No. 44 (386). - pp. 202-205. — URL: <https://moluch.ru/archive/386/85033/> (access date: 12/20/2023).
7. Lyskova Yu. S. Traditional and modern educational technologies in the context of hard and soft skills // Matrix of scientific knowledge. 2019. No. 4. - pp. 217-225.

8. P.A. Sanatbay, K.K. Shalgynbaeva, A.E. Tauekelova Aleumettik teachers kasibi dayarlauda Soft Skills dardylaryn damytu mumkindikteri BULLETIN of the Eurasian National University named after L.N. Gumilyov. Pedagogy series. Psychology. Sociology. -B.273.

9. Boldina M. A., Deeva E. V. Approaches to organizing career guidance work in an educational institution // Bulletin of Tambov University. Series Humanities. Tambov, 2017. T. 22. Issue. 1 (165). -WITH. 7-17

10. Syrybaeva K. A, Bimagambetova S.S., Kasiptik bagardyn kazirgi tandagy mani men mazmuny <http://webofscholar.com/> November, 2017. - B.48 8(17).

11. Zaguzina N. N., Nevzorov B. P., Bokov A. V. Possibilities of psychological and pedagogical support and support for career guidance using information, computer and remote technologies // Bulletin of Kemerovo State University. 2016. No. 2. -S. 81-88

12. Kazakhstan Republicsyndagy zhana mamandyktar men kuzyrettilikter atlases <https://www.enbek.kz/atlas/kk>

13. The role of parents in choosing a career by young people. Nazarbayev Intellectual Schools .<https://rb.gy/enro8t>

Авторлар туралы мәлімет:

Садыкова Айнұр Әділханқызы – М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, «жалпы педагогика және психология» кафедрасының докторанты, Тәуке хан к., 5, 160000, Шымкент, Қазақстан. aika040187a@mail.ru

Атемова Қалипа Тұрсынқызы – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, әлеуметтік ғылымдар факультеті, «педагогика» кафедрасы, Янушкевич к., 6, 010000, Астана, Қазақстан. Kalipa_atemova@mail.ru

Сведения об авторах:

Садыкова Айнұр Адильхановина – Южно-Казахстанский университета имени М. Ауэзова, докторант кафедры «Общая педагогика и психология», ул.Таке хана,5, 160000, г. Шымкент, Казахстан aika040187a@mail.ru .

Атемова Калипа Тұрсыновна – доктор педагогических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул.Янушкевича, 6, 010000, Астана, Казахстан Kalipa_atemova@mail.ru

Information about authors:

Sadykova Ainur Adilkhanovina – M. Auezov University of the South Kazakhstan region, doctoral student of the department of “General Pedagogy and Psychology”, Tauke Khan-5, 160000, Shymket, Kazakhstan. aika040187a@mail.ru

Atemova Kalipa Tursynovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Faculty of Social Sciences, Department of Pedagogy, Yanushkevich 6, 010000, Astana, Kazakhstan Kalipa_atemova@mail.ru